

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR NUTQINI O'STIRISHDA VA KORREKSIYALASHDA LOGOPEDIK YONDOSHUVLAR

Normatova Maftuna Kengashqizi, Jizzax davlat pedagogika instituti, Maxsus pedagogika kafedrasida o'qituvchisi

maftunanormatova907@gmail.com

Anotatsiya: Ushbu maqolda maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini o'stirishda va korreksiyalashda logopedik yondoshuv usullari haqida ko'rsatib o'tilgan.

Kalitso'zlar: Hikoya, ertak, muloqot, nutq madaniyati.

Maktabgacha ta'lim tizimi eng muhim sohasi bo'lib barkamol avlod asosan ana shu bo'g'inda shakllanadi. Shungako'ramaktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarni har tomonlama barkamol etib tarbiyalashda bog'lanishli nutqni rivojlantirish ham ta'limning eng muhim tarkibiy qismlaridan bo'lib hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim sohasida bolalarning nutqini rivojlantirish borasida muhim tadqiqotlar olib borilgani xolda bog'lanishli nutqni rivojlantirish, ayniqsa, bu muammoning bolalarda eng samarali davr sanalgan maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarda tevarak-atrofnini o'rganish jarayonida nutqni rivojlantirish muhim ahamiyatga egadir.

Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning tevarak-atrofnini o'rganishda bog'lanishli nutqni rivojlantirish eng zamonaviy texnologiyalarni qo'llash, fikr va jonli so'z, ona tilining hissiy estetik ma'no qirralarini anglab olish, uning go'zalligi, sofligi, boyligini his etish orqali amalga oshiriladi.

Bizga ma'lumki, juda ko'p mashqlar sayr paytida uyushtiriladi. Masalan, sayr paytida bir bola eshak minib gurux bolalari yonidan o'tib qoladi.

Bolalardan biri havas bilan qaraydi va o'z hayratini quyidagicha ifodalaydi: - "Vuy, ana u bola eshakda uchayapti".

Logoped nutq nuqsanlarini korreksiyalaydi:

eshakda uchilmaydi, eshakka miniladi. So'ng bolalardan so'raydi: yana nimaga miniladi?

velosipedgaminiladi;

poezdgaminiladi;

otgaminiladi;

samolyotgaminiladi;

Boshqa bir bola tuzatadi: poezdga chiqiladi, samolyotda uchiladi. Bolalar sayr paytida baland binolar oldidan o'tishlari mumkin. Shunda quruvchilik kasbi, qurilishda ishlatiladigan g'isht, ganch, qum, ohak va boshqa qurilish materiallari,

quruvchilik kasbi -ganchkorlik, g'isht teruvchi, suvoqchi; binolarning balandligi, go`zalligi va hokazolar hakida jumlar tuzadilar,

Gulzorlar, borlarga sayohatlar davomida tarbiyachi samolyotlar, poezdpar, gullar, favvoralar hak,ida suhbatlar uyushtirishi mumkin. Suhbatlarda predmetlarning rangi, tusi, soni, katta-kichikligi, turi, o`xshash va farqli tomonlari haqida ham mashq qilib boriladi.

"Nima shirin?", "nima uchadi?", "tushirib qoldirilgan so`zlarni toping", "men boshlayman, siz davom ettiring" kabi mashqlar ham grammatik jihatdan jumalarni to`g`ri tuzishga yo`llaydi.

Nutqning tovush madaniyatini shakllantirish bolalarning bog`lanishli nutqini rivojlantirishda muhimdir. Bolalar ko`pincha s-z, p-f, t-d, p-b. u-u, x-x,, k-r tovushlarini to`g`ri talaffuz qila olmaydilar. Nutq jarayonida ketappan - ketayapman, Hojaxon-Shoxjaxon, Yustam - Rustam, qaga - qarg`a kabi talaffuz etishda yo`l qo`yadigan xatoliklarning oldini olish, ya`ni to`g`ri talaffuz etishga yo`llash, ovoz balandligiga, tovush sur`atiga e`tibor berish metodik jihatdan muhim ahamiyatga ega. Ba`zi bolalar o`zidan kichiklarni jerkib, ovozini ko`tarib muomala qiladilar. Shunda ular talaffuziga e`tibor qaratish, nutq madaniyatiga, me`yorda so`zlab, muomala qilishga o`rgatish zarur. Chunki bolalikda tarkib topgan muomala madaniyati inson umrining oxirigacha muxrlanibqoladi.

Samimiy muomala me`yori, hatto muomalada ko`z qarashlari, boshqalar oldida o`zini tuta bilish -muomala madaniyatining oddiy talablaridir.

So`zlashuv (dialogik) nutqni shakllantirish, bog`lanishli nutqni tarkib toptirishda eng muhim talablardan sanaladi. So`zlashuv nutqi bolaning lugat boyligiga boglik, bo`ladi. Bunda bola o`ziga murojaat kilganlarida suhbatdoshini eshita olish, tushunish, savollarga to`g`ri javob bera olish bilan birga, so`zlashuv madaniyatini egallay borishi ham taqozo etiladi. Bolalar bilan suhbat jarayonida ko`proq yo`naltiruvchi savollar beriladi.

Masalan, tabiatga sayohat paytida:

Hozirylningqaysifasli?

Bahordatabiatdaqandayo`zgarishlaryuzberadi?

Bahordaqandayqushlaruchibkeladi?

kabi savollarning berilishi bolalarning dialogik nutqining rivojlanishiga yordam beradi.

"Ovchilar va quyonlar", "Oksoq bo`ri va qo`ylar", "Nimaning pati?" kabi o`yinlardagi savol-javoblar ham bolalarning dialogik nutqini rivojlantiradi. Tarbiyachi bolalarga "nimaning pati?" deb savol beradi. Bolalar javob beradilar:

-o`rdakniki,

-qarg`aniki,

-burgutniki

Qushning nomini takror aytgan bola biror shartni bajaradi: o`yinga tushadi, she`r aytadi yoki qo`shiqkuylaydi.

Bolalarning bog`lanishli nutqini rivojlantirishda monologik nutq; (hikoya qilib berish) ayniqsa, muhim ahamiyat kasb etadi. Monologik nutqda yuqorida sanab o`tilgan bog`lanishli nutq talablarining barchasi jamlangan bo`ladi.

Bolalarning monologik nutqining shakllanishi ularni maktabga tayyorlashning asosiy shartlaridan biridir. Zero, bog`lanishli nutq bolalar tafakkurini va unga borlik bulgan zehnni utkirlash, zukkolik kabi hislatlarni ham tarkib toptiradi.

Bolalarda hikoya qilish ko`nikmasi uning lug`at boyligi, jumla tuzish malakasi bilan ham ahamiyatlidir.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga muayyan mavzular bo`yicha ertaklar. rasmlar asosida hikoya tuzish topshirig`i ham berilishi mumkin. Bundaytopshiriq ustida ishlash orqali ularda mustakillik, ijodiy faollik rivojlantiriladi. "Bizning oila", "Bahor fasli", "yoz - ugar soz", "qaldirg`ochlar uchib keldi", "qo`g`irchoq teatrida", "qish", "kor", "qorboboning sovg`asi", "qushlar bizning do`stimiz", "Mening to`tilarim", "Hayvonot bogida", "Ertaklar mamlakatida", "Sirkda", "qo`g`irchoqlarim -ovunchoqlarim", "Uch ayiq", "quyonlar", "qovoqpolvon" va boshqa mavzularda hikoya tuzishni tavsiya etish bolalarni nihoyatda qiziqtiradi.

Hikoya qilish bolalarning jummalarni grammatik jihatdan to`g`ri tuzish, tovushlarni, qo`shimchalarni to`g`ri talaffuz etish, yoshiga mos darajada tasviriy vositalardan to`g`ri foydalana olishiga yordam berib boriladi.

Kattalarning mehnat jarayoni kuzatish, tabiatga, ishlab chiqarish korxonalariga, dars, cho`l, dalalarga sayohatlar asosida hikoyalar tuzishni tavsiya etish ham bolalarning bog`lanishli nutqini rivojlantirishda eng qulay usullar sanaladi.

"Ilk qadam dasturi"ga binoan muayyan mavzular bo`yicha mustaqil jumlar tuzish, ona tiliga xos tovush, so`zlarni to`g`ri talaffuz qilish, nutqning ta`sirchanligiga erishish, rasmlar asosida hikoya tuzish, kichik xajmli badiiy asarlarni qayta hikoya qilib berish, manzarali rasmlar asosida hikoyalar tuzish talab etiladi. Lekin, kuzatishlar bu talablarning to`liq bajarilmayotgani ko`rsatadi. Vaholangki, bolalarning bog`lanishli nutqini rivojlantirishda badiiy adabiyotning imkoniyatlari kattadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO`YXATI

1.L. Mirjalolova. Bolalarni gapirtirib o`ynaladigan o`yinlarga nutqiy jihatdan tayyorlash. T.: 2005 .

2.Islomova, O. (2020). UMUMIY TIPDAGI MAKTABGACHA TA`LIM TASHKILOTIDA BOLALAR NUTQINI TUZATISHDA SIFATLI LOGOPEDIK XIZMAT. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, (1).

3. Muzaffarova, X. (2020). Maktabgachata'limjaraёniga multimedia texnologiyasini tatbiq etish. *Архив Научных Публикаций JSPI*.
4. Djurayeva, S. (2020). Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini kompyuter texnologiyalari orqali rivojlantirish. *Архив Научных Публикаций JSPI*.
5. Axrorova, S. (2021). ИГРА КАК СРЕДСТВО КОРРЕКЦИИ АУТИСТИЧЕСКОГО ПОВЕДЕНИЯ У ДЕТЕЙ ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ТЕРАПИИ ИГРОЙ. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 1(1). извлечено от <https://matinfo.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/710>
6. Malikaxon Qodirova, [МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARNING BILISH QOBILİYATLARINI RIVOJLANTIRISH](#), *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 3 (2021): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari*
7. Malikaxon Qodirova, [МАШҒУЛОТЛАР ВА УЛАРНИНГ БОЛА ИДРОКИНИ ШАКЛЛАНИШИДАГИ АҲАМИЯТИ](#), *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 (2021): Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari*
8. Malikaxon Qodirova, [O'SMIRLAR PSIXOLOGIYASI VA O'SMIR XULQ-ATVORINING O'ZIGA HOSLIGI](#), *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 3 (2021): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari*
9. Malikaxon Qodirova, [AGRESSIYANING NAZARIY ASOSLARI](#), *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 3 (2021): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari*
10. Malikaxon Qodirova, [ВОСПРИЯТИЕ " Я " У ДЕТЕЙ](#), *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 (2020): Journal of Pedagogy and psychology in modern education*
11. Malikaxon Qodirova, [ЧЕЛОВЕК И СТРЕСС](#), *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 (2020): Journal of Pedagogy and psychology in modern education*
12. Jumanova, N. (2021). ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОБУЖДЕНИЯ БОЛЬШОЙ ГРУППЫ ДЕТЕЙ ЛЮБОВЬ К ЛИТЕРАТУРЕ. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 1(1). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/1366>
13. Jumanova, N. (2021). ПРОФИЛАКТИКА ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ДЕФЕКТОВ В РАЗВИТИИ ЛИЧНОСТИ. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 1(1). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/1365>
14. Nasiba Jumanova, [ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ АКТИВАЦИИ, УСКОРЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ](#), *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: Том 1 № 1 (2021): Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari*

15.Obidova, D., & Nasiba, J. ANALYSIS OF THE ACTIVITIES OF HEALTH CARE INSTITUTIONS: PROSPECTS FOR THE APPLICATION OF PSYCHOLOGICAL KNOWLEDGE.

16.Sherboevna, N. J. (2020). THE USE OF INTEGRATED TECHNOLOGIES IN THE CULTIVATION OF CHILDREN'S SPEECH IN PRESCHOOL EDUCATION. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol, 8(2).

17.Dilfuza Qarshiboyeva, [КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У ПОДРОСТКОВ](#), Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 (2021): Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari

18.Dilfuza Qarshiboyeva, [IMPORTANCE OF PSYCHOLOGICAL KNOWLEDGE IN LEARNING FOREIGN LANGUAGES](#), Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: Том 1 № 4 (2021): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari

19.Qarshiboyeva, D. (2021). ЁШЛАРНИ КАСБГА ЙЎНАЛТИРИШДА ИЛМИЙ ИЗЛАНИШЛАР ҲАҚИДАГИ БИЛИМЛАР УЗЛУКСИЗЛИГИ. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, (2). извлечено от <https://art.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/2906>

20.Toshpo'latova, N. (2021). СНЕТ ТИЛИ ФАНЛАРИНИ О'ҚИТИШДА О'ҚУВЧИНИНГ INDIVIDUAL PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARINI HISOBGA OLISH USULLARI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, (2). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/3073>

21.Nodira Toshpo'latova, [ПРИ ОБУЧЕНИИ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ - УЧИТЫВАТЬ ПСИХИКУ УЧАЩИХСЯ](#), Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 (2021): Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari

22.Nodira Toshpo'latova, [ТАЪЛИМ МУАССАСАСИ РАҲБАРИНИНГ МУЛОҚОТИ ТАЪЛИМ САМАРАДОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ ОМИЛИ СИФАТИДА](#), Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 3 (2021): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari

23.Ахмедова Насиба Ачилевна, СОҒЛОМ МУҲИТ –СОҒЛОМ ОИЛА ТАЯНЧИ.<https://history.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/2966/1982>

24.Imomqulova, F. (2021). ОИЛАДАГИ ТАРБИЯ УСУЛЛАРИНИ БОЛАНИНГ МУВАФФАҚИЯТГА ЭРИШИШИГА ТАЪСИРИ. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, (2). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/3076>

25.Imomqulova, F. (2021). ОИЛАДА ЭР-ХОТИН МУНОСАБАТЛАРИНИНГ ИЖТИМОЙ ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, (2). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/2962>

26. Imomqulova, F. (2021). ISSUES OF UPBRINGING IN UZBEK FAMILIES. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, (1). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/2620>
27. Imomqulova, F. (2021). ISSUES OF UPBRINGING IN UZBEK FAMILIES. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, (1). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/2620>
28. Hamdamov, X. (2021). ЗНАЧЕНИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ЗДОРОВЬЯ В ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ЛИЧНОСТИ. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, (2). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/3345>
29. Hamdamov, X. (2021). МНОГОЗНАЧИТЕЛЬНОСТЬ ОБУЧЕНИЯ ВОЕННОЙ ПСИХОЛОГИИ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ВОЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 1(1). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/1374>